

Kaynaklarda hayır sever bir hükümdar olarak zikredilen Kansu Gavri Mısır, Suriye ve Haremeyn'de birçok sosyal tesis yaptırmıştır. Kahire'de su kemerleri, beş minareli bir cami ile yanında medreseler, hankah, sebil, kendisi için türbe, çocuklar için mektep, caminin arkasında bir kervansaray inşa ettirmiş ve burası zamanla bu sultanın adıyla anılan bir çarşı haline gelmiştir. Sultan Berkuk döneminde Emîr Çehârkes tarafından inşa ettirilen Han el-Hallî'yi 917'de (1511) yıktırıp yeni dükkân ve depolar ilâvesiyle yeniden yaptırmış, yanında bir esir pazarı kurdurmuştur (burası halen Kahire'nin en büyük antika pazarlarından biridir). Kal'atülcebel'in bazı yerlerini tamir ettiren Gavri buranın alt tarafındaki meydana büyük bir saray, mahkemeler için odalar yaptırmış, Şam'dan getirtilen çeşitli ağaçlarla donatmıştır. Kansu Gavri ayrıca, Nil nehrinin Ravza adasında Nil mikyasının yanında büyük bir saray ve bir cami daha inşa ettirmiştir. Ezher Camii'nin minarelerinden ikisi Gavri döneminden kalmadır. Bunlardan başka Gavri Halep'te kaleler, Mekke'de mücâvirler için hastahane, ribât ve medrese bina ettirdiği gibi su kuyuları açtırmış, Süveyş'te ve Akabe'de hacılar için büyük bir kervansaray, Acrud ve Ezlem gibi burçlarla birkaç depo yaptırmıştır. Kansu Gavri döneminde bazı âlim ve şairler yetişmiştir. Ulemânın başlıcaları Celâleddin es-Süyûtî, Zekeriyâ el-Ensârî, Şehâbeddin el-Kastallânî ve Nûreddin el-Uşmûnî'dir. Dönemin en ünlü şairleri de Abdülkâdir ed-Dimyâtî, Alâeddin b. Melik el-Hamevî, Âişe el-Bâûniyye, Nâsır Muhammed b. Kansu b. Sâdik ve Cemâleddin es-Selâmûnî'dir.

Bizzat kendisi de ilim ve edebiyatla meşgul olan Kansu Gavri, Kal'atülcebel'de ilmi meclisler toplar, tarih, terâcim ve şiir alanlarında yaptırdığı münazaralara kendisi de katılırdı. Onun Hurûfî şair Nesîmî'nin şiirlerine büyük ilgi gösterdiği, hatta kendi döneminde Hurûflîğin Mısır'da yayılmaya başladığı bilinmektedir. Gavri'nin Türkçe ve Arapça mensur ve manzum eserleri vardır. *Nefâ'isü'l-mecâlisi's-Sultâniyye* ve *el-Kevkebü'd-dürri fi mesâ'ilî'l-Gavri* adlı mensur eserlerinin bazı kısımları Abdülvehhâb Azzâm tarafından *Mecâlisü's-Sultân el-Gavri* ismiyle yayımlanmıştır (bk. bibl.). Şair Şerîfî'ye Firdevsî'nin ünlü *Şâhnâme*'sini Türkçe'ye çevirten Kansu Gavri'nin Arapça şiirleri, yirmi altı kaside ve kıta ile yirmi bir müveşşahı ihtiva eden *el-Kaşâ'idü'r-Rabbâniyye ve'l-müveşşah*

hâtî's-Sultâniyye el-Gavriyye adlı eserde toplanmıştır. Bunun iki nüshası Ma'hedü'l-mahtûâtî'l-Arabiyye'de (Mecmu'alar, Edeb, nr. 646) ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Bağdat Köşkü, nr. 138) kayıtlıdır. Divanı üzerinde Mehmed Yalçın Harvard Üniversitesi'nde bir tez yapmıştır (*Divan-i Qansuh Al-Guri: a Critical Edition of Turkish Poetry Commissioned by Sultan Qansuh Al-Guri, 1501-1516*, 1993).

BİBLİYOGRAFYA :

Kansu Gavri, *Mecâlisü's-Sultân el-Gavri* (nşr. Abdülvehhâb Azzâm), Kahire 1360/1941, neşredenin girişi, s. 4-53; İbn İyâs, *Bedâ'î'u'l-z-zühûr*, IV, 2 vd., 201; V, 3 vd.; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, IX. Defter, Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 29, tür.yer.; Haydar Çelebi, *Rûznâme* (Feridun Bey, *Münşeât* içinde), İstanbul 1274, I, 396-402; İbn Tolun, *Mufâkehethü'l-hillân fi havâdisi'z-zamân* (nşr. Muhammed Mustafa), Kahire 1962-64, I, 234, 237, 241; II, 24; a.mlf., *İ'lâ-mû'l-verâ'* (nşr. Abdülazîm Hâmid Hattâb), Kahire 1973, s. 240; İbn Zübnûl, *Târîhu's-Sultân Selim Hân ma'a's-Sultân el-Gavri*, Kahire 1278, s. 18-25, 44-50, 66-70; Celâlzâde, *Selîmnâme* (nşr. Ahmet Uğur – Mustafa Çuhadar), Ankara 1990, s. 395, 403 vd., 416 vd.; Kutbüddin Mekki, *Berkû'l-Yemânî fi'l-fethi'l-'Osmânî*, Riyad 1387/1967, s. 16-27; Feridun Bey, *Münşeât*, I, 369-375, 426 vd., 452-453, 484; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire*, I, 294-297; Muhammed Awad, "Sultan el-Ghawri His Place in Literature and Learning", *Actes 20 Congress International Orientalists* (1938), s. 321-322; Selâhattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969, s. 131-133; a.mlf., "Silâhsör'ün Fethnâme-i Diyar-ı Arab Adlı Eseri", *TV*, sy. 2/17 (1958), s. 294-320; sy. 3/18 (1961), s. 430-454; Saîd Abdülfetâh Âşûr, *el-'Asrû'l-Memâlik fi Mısır ve's-Şâm*, Kahire 1976, s. 185-191; a.mlf., *Mısır ve's-Şâm fi 'asri'l-Eyyûbiyyin ve'l-Memâlik*, Kahire, ts., s. 267-275; Mustafa Necib, *Tanzîmü'l-ceyşî'l-Memlûkî fi 'ahdi's-Sultân el-Gavri*, Kahire 1985, s. 7, 8, 9, 12, 14; Mahmûd Rızk Selîm, *el-Eşref Kânşûh el-Gavri*, Kahire, ts., s. 21-22, 30-35, 44-45, 49-59, 89-90 vd., 112-126, 152 vd., 171 vd.; C. F. Petry, "Qânşûh al-Ghawri", *Dictionary of the Middle Ages* (ed. J. R. Strayer), New York 1989, X, 226-227; a.mlf., "The Military Innovations of Sultan Qânşûh al-Ghawri: Reforms or Expedients?", *al-Qantara*, XIV/2, Madrid 1993, s. 441-467; Rifki Melûl Meriç, "Kansuh-ül Guri'nin Şiirleri", *Oluş*, sy. 19, Ankara 1939, s. 290-291; A. Zajczkowski, "Poezje stroficzne muwaşşah mamelukiego sultana Qânşûh (Qansav) Gavri", *RO*, XXII (1964), s. 63-89; Şa'bân Muhammed Mürsî, "Divânü's-Sultân el-Gavri", *MMMA* (Kahire), XXVI/2 (1980), s. 97-113; C. J. Kerslake, "The Correspondance between Selim I and Kânşûh al-Gavri", *POF*, XXX (1980), s. 219-233; Arab Hüseyin Da'kur, "es-Sultânü'l-Memlûkî Kânşû el-Gavri: Siyâsetihî-dâhiliyye ve'l-hâriciyye (906-922/1500-1516)", *Havliyat: Fer'ü'l-âdâbi'l-'Arabiyye*, IV, Beyrut 1989, s. 383-390; M. Sobernheim, "Kansu", *IA*, VI, 162-165; P. M. Holt, "Kânşawh al-Ghawri", *EP* (İng.), IV, 552-553.

SEYYİD MUHAMMED ES-SEYYİD

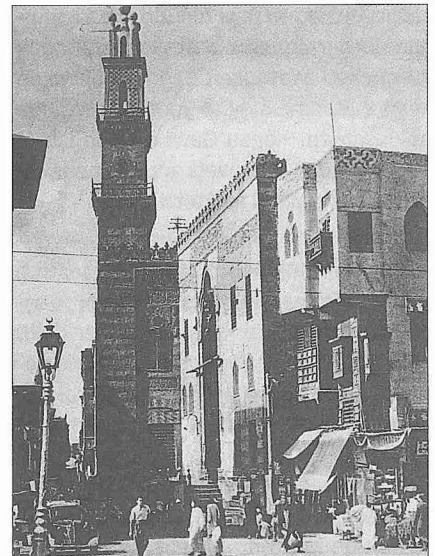
KANSU GAVRİ KÜLLİYESİ

Kahire'de geç Memlûk devrine ait külliye.

Kahire'de Kömürpazarı (Fahhâmîn) mahallesinde Muiz sokağındadır; 909-910 (1503-1504) yıllarında Sultan Kansu Gavri tarafından yaptırılmıştır. Cami, sebil, mektep, türbe, hankah ve medreseden meydana gelen külliye sokak içinde iki bölüm halinde yer almaktadır.

Caminin cephesi uzun bir yazı frizine sahiptir. Hemen altında hareketli bir taçkapı vardır. Dikdörtgen bir açıklığı bulunan taçkapının üzerinde, içi stalaktitli mukarnas dolgulu üç dilimli yonca biçimli bir kemerli alınlık görülür. Bu mukarnasların hemen altında bir yazı şeridi daha yer almaktadır. Dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış olan taçkapının üzerinde demir parmaklıklı bir pencere bulunmaktadır. İki ve üç sıralı pencerelerle hareketlendirilmiş olan cephenin güney tarafında dışarıya taşkın olarak yerleştirilmiş dört katlı bir minare vardır. Minarenin her tarafında görülen kemerli açıklıklar mimaride hareketliliği açıkça belli etmektedir. Kare bir form gösteren minare tuğladan yapılmış olup yeşil çinilerle süslenmiştir. Minarenin tepesinde külâh yerine Arap mimarisinde çok görülen, soğan bi-

Kansu Gavri Camii'nin minaresi ve medresesi – Kahire

çiminde biri ortada olmak üzere beş kubbecik bulunmaktadır. Ancak aslında bunların dört adet olduğu kabul edilmektedir.

Zengin süslemeleriyle dikkati çeken caminin içinin büyük kısmı siyah-beyaz mermerle kaplı olup yer yer taş oymalara da rastlanmaktadır. Fazla kaliteli olmayan oymalar Memlûk sanatını yansıtan özelliktedir. Geniş bir kemere sahip olan içteki ana eyvanın cephesinde iki yandan gelen kavisli şerit en üst noktada düğümlemekte, iki yanında madalyonlar içinde yazı bulunmakta, yukarıda ise bir yazı şeridi yer almaktadır. İç mekânda kapının hemen yanından başlayan ve Gebze'de Çoban Mustafa Paşa Camii ile benzerlik gösteren dikdörtgen şeklindeki süslemeler yine Memlûk sanatının kullanıldığı düzenlemelerdir. Aydınlık kısmın altında yer alan stalaktitli süslemeler de dikkat çekicidir.

Caminin kuzey tarafında bulunan mektebin kapısı yine cami gibi üçlü bir kemer açıklığına sahiptir. Bu açıklığın içerisi stalaktitli olarak düzenlenmiştir. Üç cephesiyle dışa taşkın olan mektep sebille birlikte ele alınmıştır. Mektebin içinde günayda yer alan türbenin dikdörtgen formdaki tabanı ve geçiş bölümleri bugün mevcuttur. Tuğladan yapılmış ve yeşil çinilerle kaplanmış olan kubbe XX. yüzyılın başında çökmüştür. İmam Şâfiî Türbesi'nin kubbesi de belki Kansu Gavri'nin ta-

miratının sonucu olarak bir zamanlar yeşil çinilerle kaplıydı. Vakfiyede yer alan bilgiler ışığında girişteki dehlizin hankah şeklinde düzenlenmiş bir toplantı yeri olduğu söylenebilir. Çünkü vakfiyede derişlerin burada toplanması için inşa edildiği belirtilmiştir. Bunun yanında medreseye ilâve edilmiş olan birkaç hayat bölümü ilginç bir uygulama olarak görülmektedir. Külliye daha önceki sultanlara ait tesislerden farklı olarak yola taşkın bir şekilde köşe yapmaktadır. Bugün burada görülen meydan külliye gelir sağlanması için pazarcılara kiralanmıştır. Külliye binaları günümüzde onarım görmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Paşa Mübârek, *el-Hıtaû't-Tevfikıyye*, Bulak 1306, V, 61; R. L. Devonshire, *l'Egypte musulmane*, Paris 1926, s. 108-109; Hasan Abdülvehhâb, *Târîhu'l-mesâcidi'l-eşeriyye*, Kahire 1946, s. 286; Suâd Mâhir Muhammed, *Mesâcidi Mışr ve evliya'üha's-salihün*, Kahire 1404, IV, 17, 18; G. Michell, *Architecture of the Islamic World*, London 1984, s. 228-229.

DORIS BEHRENS ABOUSEIF

KANTAR

(القنطار)

Eski bir ağırlık ölçüsü.

Bazı Arap diltleri kelimenin Arapça *katr* kökünden geldiğini, bazıları da Süryânîce veya Berberîce olduğunu ileri sürmektedir. Ancak aslı Latince *centenarius* (yüzlük) olan kelime Grekçe'ye *kentenarion* (κεντηναριον), oradan Süryânîce'ye *kantîrâ* ve Arapça'ya *kintâr* (çoğulu *kanâtîr*) olarak geçmiştir. Milâttan sonra IV. yüzyılda yaşayan Epiphanius, Romalılar'ın icat ettiğini söylediği *centenarius* değerini 100 libra = 1200 ons = 2400 stater = 4800 şekel = 28.800 gramma şeklinde verir (*Epiphanius' Treatise*, s. 12, 57-58). Bunun metrik karşılığı 31,7808 kilogramdır. Arapça'dan Türkçe'ye *kantar*, İngilizce, İspanyolca, Fransızca ve Portekizce'ye *quintal* ve *quintale*, İtalyanca'ya *cantaro* (*cantar*, *cantare*) şeklinde geçen kelimenin Türkçe versiyonu bütün Balkan dilleriyle Rusça ve Ukraynaca'ya aynen veya *kandar*, *kandari* biçiminde aktarılmıştır (Hóvári, XXXIX/2-3 [1985], s. 263, 265). Türkiye'de metrik sisteme geçme teşebbüsleri sırasında yaygın kullanımına rağmen *kantar* kelimesinin Fransızca versiyonu *kental* olarak ödünç alınmıştır. Türkçe'de bir çeşit tartı aletine de

kantar denir. Kantarla tartılan şeylerden alınan resme *kantariye*, bu resmin mültezimine *kantar ağası*, tartım işlemini yapan kişiye ise *kantarıcı* adı verilir.

Kintâr Kur'an'da üç yerde (Âl-i İmrân 3/14, 75; Nisâ 4/20) "yığınla altın gümüş" anlamında geçmektedir. Kur'an'daki kullanımına rağmen *kantar*ın bir tartı birimi olarak tam karşılığının Câhiliye Arapları tarafından bilinmediği anlaşılmaktadır. Sıhhati tartışmalı bazı hadiseler göre Hz. Peygamber'e kintârın değerine ilişkin sorular yöneltilmiş ve 1000 dinar, 1200, 2000 veya 12.000 ukiyye değerinde olduğunu bildirmiştir (Dârimî, "Fezâ'ilü'l-Kurân", 32; İbn Mâce, "Edeb", I; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, VII, 233; Muhammed Abdür-raûf el-Münâvî, VIII, 4408-4409). Ayrıca sahâbe ve tâbiinden bazıları da kintârın karşılığı olarak 12.000, 40.000, 80.000 dirhem, 70.000 dinar, 70.000 miskal, 1 öküz tulumu dolusu altın ve gümüş gibi farklı değerler vermişlerdir (İbnü'l-Esîr, IV, 113; Dârimî, "Fezâ'ilü'l-Kurân", 32; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, VII, 233).

Diğer ölçü birimleri gibi yer, zaman ve tartılan şeyin cinsine göre değişiklik göstermişse de *kantar*ın değeri genellikle 100 rıtlı eşit olmuş, ancak 100 menne kadar da çıkabilmiştir. Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî (ö. 387/997) cins ve yöre belirtmeksizin *kantar*ın 120 rıtlı olduğunu bildirmektedir (*Mefâtihu'l-ülûm*, s. 105). Muhammed b. Behrâm el-Kalânîsi'nin (ö. 560/1164) verdiği bilgiden elde edilen 1 *kantar* = 120 rıtlı = 1440 ukiyye = 185142 $\frac{6}{7}$ dirhem eşitliği de öncekini desteklemektedir (*Akrâbâzîn*, s. 295, 296). Zehrâvî (ö. 400/1010 [?]), genelde *kantar*ın 100 rıtlı eşdeğer olduğunu belirttiğinden sonra yörelere göre değişen karşılıklarını şu şekilde kaydetmektedir: 1 Gaylân (?) *kantar*ı = 70 menâ = 140 rıtlı; 1 Leys *kantar*ı = 156 rıtlı; 1 Mısır (Mahalle?) *kantar*ı = 212 (112?) rıtlı (*et-Tasrif*, II, 460). Geniza belgeleri de 140 rıtlık (~ 65 kg.) bir *kantar*ın mevcudiyetini göstermektedir (Gil, s. 168). Makrîzî (ö. 845/1442) Bizans'a ait İstanbul *kantar*ını 7200 dinar olarak bildirmektedir (*İttî'âzü'l-hünefâ*, II, 194). Bu da 4,414 gramlık miskal-dinar esas alındığında Epiphanius'un *centenarius*unu verir.

İslâm coğrafyasında birbirinden farklı ağırlıklarda *kantar*lar kullanılmıştır. Ebû Ubeyd el-Bekrî'nin (ö. 487/1094) verdiği

Kansu Gavri Medresesi'nin içinden bir görünüş

